

Biletska A. V., deputy of commander of company by work with individual staff, unit 2250 at the National Defense University of Ukraine (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

The strategy of developing an effective model of socio-economic development as the basis of social stability and national security

In the article ideas develop that in all of historical cases of development of modern society exactly a public social policy created institutional framework, capable to provide a scale and structure of reforms, necessary for appearance of modern industrial country. Themes, that they are offered by this article, called to be in the environment of existent debates about transformation social and economic a sector in the conditions of modernization and integration to Europe.

Keywords: socio-economic safety, anti-recessionary management, social policy, integration, transitional period of economy, national safety.

* * *

УДК 316.7:378.091.5(045/046)

Богданова Н. Г.,
доктор філософських наук, професор кафедри
охорони праці та екологічної безпеки, Навчально-
науковий професійно-педагогічний інститут
Української інженерно-педагогічної академії
(Україна, Слов'янськ), bogdanovang@ukr.net

ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ ЯК КООРДИНАТИ СОЦІАЛЬНОГО СВІТУ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Розглянуто ціннісні пріоритети як координати соціального світу сучасної людини. Метою дослідження є визначення і аналіз ціннісних пріоритетів як координат соціального світу сучасної людини. Методологічним інструментарієм дослідження є діалектичний, порівняльний та інші методи. Зроблено висновок про те, що кожне суспільство формує певну систему цінностей. Вона містить в собі загальнолюдський компонент і разом з тим є своєрідною, неповторною, такою, що дає можливість відокремити одну культуру від іншої. Східна і західна культури мають різні системи цінностей. Цінності-цілі – це вищі, абсолютні цінності. Абсолютною цінністю є сама людина, її життя. Крім цього, до вищих цінностей варто віднести сенс життя, справедливість, волю, мир, працю, добро, істину, красу. Цінності-засоби підпорядковані вищим цінностям, забезпечують їхнє досягнення. Завданням у подальших дослідженнях цього актуального напрямку є проблема адаптації особистості до нових ринкових і демократичних реалій.

Ключові слова: цінності, людина, стиль життя, інформаційне суспільство, потреби, пріоритети, орієнтації, цілі, культура, економіка, індивід, колектив.

У процесі дослідження поведінки індивіда вчені звернули увагу на той факт, що всіх членів суспільства можна розділити на кілька підгруп (або типів) у відповідності з тими соціальними практиками, які вони використовують. З іншої сторони, кожне суспільство зацікавлене в певному типі особистості, який щонайкраще відповідає йому, й тому висуває свої вимоги до формування соціального типу особистості. Соціальний тип особистості – продукт складного переплетення історико-культурних і соціально-економічних умов життєдіяльності людей. Особливої ваги набуває компендіум власних якостей: уміння вирішувати проблеми, здатність працювати в команді, адаптивність, уміння вчитися впродовж життя, спілкуватись тощо.

На загальнонауковому рівні методології важливою є концепція екзистенціальних цінностей як цінностей існування людини (Ф. Василюк, Е. Гессерль, М. Каган, А. Маслоу та ін.).

Незважаючи на актуальність проблеми ціннісних пріоритетів, окреслена проблема ще не має пропозицій щодо конкретних практичних змін, не осмислена достатньо вичерпним чином у якості предмета цілісного філософського аналізу. Зокрема філософського розгляду потребують такі проблеми, як ціннісний контекст сучасної людини.

Таким чином, метою дослідження є визначення і аналіз ціннісних пріоритетів як координат соціального світу сучасної людини.

В основі диференціації членів суспільства на соціальні типи лежать соціальні практики, формування яких обумовлюється суспільством через систему цінностей, що культивуються соціокультурною сферою суспільства, ціннісних орієнтацій та установок, характерних для членів даного суспільства. Дослідження цього обумовлювання дозволяють простежити еволюцію наукової рефлексії про уявлення, що пов'язані з певним типом поведінки, і вимоги (соціальні зобов'язання), які суспільство пред'являє до кожного з типів.

Ціннісні пріоритети задають координати соціального світу суб'єкта, знаходяться в основі процесів соціальної інтеграції, структуризації й організації соціального часу й соціального простору людини, підтримують відчуття належності, спільності, солідарності. Кожне суспільство формує певну систему цінностей. Вона містить в собі загальнолюдський компонент, і разом з тим є своєрідною, неповторною, такою, що дає можливість відокремити одну культуру від іншої. Східна і західна культури мають різні системи цінностей.

В східній культурі пріоритетними є такі цінності, як колективізм, єдність людини і природи, повага до батьків та старших, орієнтація на самовдосконалення, зміни себе, а не зовнішнього світу.

В західній культурі на перші позиції виходять такі цінності, як індивідуалізм, кар'єра, діловий успіх, конкуренція, гроші.

Комплекс цінностей, які розділяються основною частиною членів суспільства, формує єдину «серединну» культуру, яка забезпечує єдність та цілісність духовного життя суспільства, знімає загрозу розколу суспільства.

Система цінностей – це складна, динамічна система. В ній можливі протиріччя і конфлікти між самими цінностями. Поліформізм цінностей пояснюється наявністю у суспільстві різномірних соціальних, етнічних, конфесійних груп. В будь-якому суспільстві існують відмінності між поколіннями, а також субкультури. У площині самої культури формуються та розвиваються нові елементи, які згодом можуть вступати у протиріччя з існуючою системою цінностей.

Разом з загальнокультурною існує і особистісна, індивідуальна ієрархія та динаміка цінностей. Це значить, що людина формує для себе певну систему цінностей, яка буде змінюватися у процесі розвитку самої людини.

Цінності є ніби «місцем зустрічі» індивідуума і суспільства, а ціннісний підхід у цілому спрямований на вивчення й пояснення міжкультурних варіацій. Деякі дослідники розглядали цінності як квінтесенцію особистості [1, с. 102]. З таким трактуванням цінностей пов'язано, у свою чергу, поняття ціннісної орієнтації (value orientation), що Ф. Клакхон визначив як «узагальнену концепцію природи, місця людини в ній, відносини людини до людини, бажаного й небажаного в міжособистісних відносинах і відносинах людини з навколишнім світом, концепцію, що визначає поведінку (людей)» [1, с. 441].

Так, зокрема, особистість розглядалася як система ціннісних орієнтацій, подібних тим, які характеризують культуру. Кожна людина, на думку Ф. Клакхон,

має усередині себе самої, як частину своєї власної особистості, певну ієрархію ціннісних орієнтацій, які звичайно формуються під впливом різних особливостей поведінкової сфери, властивої даній культурі, тієї або іншої традиції. Вони закладаються у свідомість людини в роки ранньої соціалізації й, у свою чергу, поступово стають всеохоплюючою рисою даної культури. Ціннісну орієнтацію Ф. Клакхон й її співавтор Ф. Строрбек визначали в такий спосіб: «Ціннісна орієнтація є комплексом чітко визначених принципів, які виходять із взаємодії елементів, розрізаних з теоретичної точки зору – оцінних, когнітивних тощо, які у своєму синтезі становлять магістральний напрям проявів даної культури, її центральну тему, які детермінують собою різні людські вчинки і які дають відповіді на те, що прийнято називати загальнолюдськими проблемами» [2, с. 9].

Представники культуро-центристського підходу вважали, що колективні цінності впливають на ціннісну структуру індивіда. Вони стверджували, що, навпроти, варто говорити про вплив індивідуальних особливостей модальних особистостей, які домінують у даній культурі, на формування групових цінностей. Так, зокрема, етнолог М. Сміт наприкінці 60-х років ХХ ст. почав застосовувати підходи, прийняті в теорії символічної взаємодії до дослідження цінностей в етнології, й розглядати концепцію цінностей як центральну в структурі людської особистості, як те ядро, відштовхуючись від якого, людина ніби конструє саму себе. За Смітом, помилково було б вважати, що загальні культурні цінності або цінності культури, є так саме й особистісними цінностями, яких дотримуються окремо взяті члени культури. Він припускав, що особистісні цінності є результатом складної взаємодії між культурою і оточенням індивіда [1].

Існують різні способи й принципи класифікації цінностей. До предметних цінностей відносяться предмети матеріальної й духовної діяльності людей, а також природні явища, що мають для людини позитивне значення й здатні задовольняти її потреби. Суб'єктивні цінності – це установки, оцінки, вимоги, заборони, які виступають регуляторами діяльності людини. Матеріальні цінності задовольняють матеріальні потреби людини (у їжі, одязі, житлі). Духовні цінності задовольняють духовні потреби людини (у пізнанні, творчості, прекрасному). Цінності-цілі – це вищі, абсолютні цінності. Абсолютною цінністю є сама людина, її життя. Це завжди цінність-ціль і ніколи до неї не треба відноситися як до цінності-засобу. Про це писав І. Кант у своєму категоричному імперативі. Крім цього, до вищих цінностей варто віднести сенс життя, справедливість, волю, мир, працю, добро, істину, красу. Без реалізації цих цінностей людина не може відбутися як особистість. Цінності-засоби підпорядковані вищим цінностям, забезпечують їхнє досягнення.

В рамках системи ціннісних орієнтацій також можна виділити три великі групи: 1) «материнські» як матеріально-економічні; 2) «батьківські» як духовно-гуманітарні; 3) символічно-інтерсуб'єктивні як раціональні.

1) Матеріально-економічні ціннісні орієнтації. Цей вид цінностей розподіляється по осі «планова економіка – ринкова економіка». Вибір на користь тієї або іншої групи детермінується економічним статусом

людини, її приналежністю до тієї або іншої соціальної групи, економічною активністю або економічною пасивністю. Якщо та або інша соціальна група є економічно залежною частиною суспільства й має потребу у всьлякій підтримці держави, вона вкрай зацікавлена в державному керуванні економікою й у розвитку державного сектора економіки. Ця група, будучи об'єктом опіки з боку держави, ратує за соціально орієнтовану економіку. З іншого боку, економічно активні суб'єкти й співтовариства, будучи революційно-реформаторською частиною суспільства, впевнені в необхідності розвитку ринкових відносин, чий принцип невіддільний від принципів економічної самостійності. Економічна незалежність – основа політичної незалежності.

2) Духовно-гуманітарні ціннісні орієнтації традиційно розділяються на індивідуально-спрямовані, або етичні, й колективно-спрямовані, або політичні ціннісні орієнтації.

3) Раціонально-ціннісні орієнтації засновані на раціональному визначенні й обмеженні ціннісних об'єктів як змістів. Якщо матеріально-економічні й гуманітарно-духовні орієнтації встановлюються суб'єктом або даються йому на основі соціально-суспільного досвіду як детермінованої ззовні сфери об'єктивних й суспільнозначущих символів, то раціонально-ціннісні орієнтації конституюються суб'єктом зсередини, як іманентні поняття, й предмети, як продукти спонтанної діяльності, уяви й мислення, щоправда, немислимої без свого вираження зовні.

Раціонально-ціннісні орієнтації діляться на суб'єктивно-раціональні й об'єктивно-раціональні орієнтації. Суб'єктивно-раціональні орієнтації, як правило, засновані на ідеалістичних поглядах, що поміщають суб'єкта у центр реальності, яка цим суб'єктом конструється. У ціннісно-теоретичному плані межею таких поглядів є соліпсизм, практичним вираженням якого є егоцентризм. Джерелами суб'єктивізму й індивідуалізму традиційно вважаються концепції й установки епохи Ренесансу й Нового часу, ключовим для яких є картезіанський принцип «когіто» – «Я мислю, отже, існую». Цей принцип істотно усталив антропоцентричний характер світогляду сучасної людини, в основі якого лежить принцип автономного, незалежного від зовнішніх, трансцендентних детермінацій, іманентного конституювання й регулювання раціональних понять і моральних цінностей. Вершиною суб'єктивістської системи цінностей є воля, причому розуміється вона як автономія волі, що розумно обмежує свої устремління. Автономна воля сама пропонує собі закон, якому добровільно себе підкоряє. Автономна воля являє собою якусь «монаду» (Лейбніц), що замкнута й не має комунікативних зв'язків з іншою монадою. Граничними підсумками суб'єктивістської теорії цінностей стають ціннісний індивідуалізм, економічна самостійність і політична незалежність.

Об'єктивно-раціональні орієнтації засновані на реалістичному й інтерсуб'єктивному характері конституювання цілераціональних змістів, на акцентуванні колективної домінанти людської природи у піку індивідуалістичній складовій людської істоти, на тім, що людина є невід'ємною частиною суспільного колективу, «сукупністю соціальних відносин» (К. Маркс)

[3]. Але такий суцільно теоретичний підхід (теоретичне пояснення) відмінностей між соціальними типами особистості не задовольняє дослідників, оскільки не дозволяє задавати критерії операціоналізації поняття «соціальний тип особистості». Тому актуальним стає питання виміру якості, успішності й ефективності культури життєдіяльності особистості. Для цього виміру використовуються наступні категоріальні індикатори: життєвий успіх, стиль життя, ціннісні орієнтації, соціальні практики, суб'єктивна оцінка населенням власної адаптованості.

Стиль життя – це система практик, які тісно пов'язані й постійно повторюються у повсякденних виявах індивіда. Стиль життя – це та сторона організації життя особистості, де особистість проявляє себе через вибір, світогляд, свої цінності, ідеали, уявлення, смаки, через самозатвердження. Стиль життя, за Г.-П. Мюллером, є зовнішнім вираженням, практичним втіленням основних цінностей особистості, тактичним проявом її стратегічних уявлень. Стиль життя визначають також як відносно стабільну форму організації повсякденного життя в рамках структури заданої життєвої ситуації з обліком доступних ресурсів.

У стабільному суспільстві стилі життя членів спільності регулює ціннісно-нормативна система як безпосередньо – через рольові експектації відносно поведінки людей з різними соціальними статусами, так й опосередковано – формуючи свідомість (ціннісні орієнтації, установки, життєві цілі, тобто ідеальні моделі способу життя, що дозволяють на рівні суб'єктивного мислення підготуватися до успішного виконання соціальних ролей).

У нестабільному суспільстві, де ціннісно-нормативна система руйнується й виникає стан аномії, стилі життя обумовлені насамперед особливостями індивідуальної свідомості. Вирішальну роль здобуває афективний, когнітивний і моральний потенціал індивідуальних особливостей свідомості й поведінки людей, життєдіяльність яких здійснюється в дезорганізованому суспільстві. Адже в умовах порушення звичайного механізму адаптації детермінація стилів життя відбувається не шляхом пристосування до соціальних норм, а на основі індивідуальних ціннісних переваг і ціннісних орієнтацій, що і є підґрунтям для кристалізації нової ціннісно-нормативної системи суспільства.

Типовий образ успішної людини – це той, хто може реалізувати бажану життєву модель за умов сучасних суспільних реалій. Успішні люди діють, перебуваючи на більш високому рівні свідомості, ніж більшість людей. Вони більшою мірою усвідомлюють, а речі розуміють інакше. Саме тому те, що вони чинять, збільшує поле тяжіння, що оточує їх, притягуючи життєвий досвід, на якому вони сфокусовані. Те, що вони хочуть, само знаходить їх, хоча зовні це виглядає інакше. Модні слова, вигадані для опису цього феномену, свідчать, що людина має «магнетичну індивідуальність», «харизму». Є відчуття, що їх поле тяжіння посилюється до такого рівня, коли стає значно більшим, ніж в оточуючих, тому людина й «вирізняється з натовпу». Успішні люди за той самий проміжок часу можуть досягти більших результатів, ніж середня людина, оскільки за допомогою концентрації вони встановлюють контроль над своїм відносним часом і уповільнюють його хід,

збільшуючи швидкість руху молекул своїх думок. Таким чином, в їх розпорядженні виявляється більше «часу» для виконання поставлених завдань. Джерелом панівних уявлень про успіх є культура. Саме вона (через систему ціннісних пріоритетів) мотивує людей до певної поведінки, спрямованої на досягнення цього успіху, відповідних йому статусних позицій.

Підсумовуючи проведені дослідження, можна зробити висновок, що кожне суспільство формує певну систему цінностей. Вона містить в собі загальнолюдський компонент і разом з тим є своєрідною, неповторною, такою, що дає можливість відокремити одну культуру від іншої. Східна і західна культури мають різні системи цінностей. Цінності-цілі – це вищі, абсолютні цінності. Абсолютною цінністю є сама людина, її життя. Крім цього, до вищих цінностей варто віднести сенс життя, справедливість, волю, мир, працю, добро, істину, красу. Цінності-засоби підпорядковані вищим цінностям, забезпечують їхнє досягнення. В рамках системи ціннісних орієнтацій також можна виділити три великі групи: «материнські» як матеріально-економічні; «батьківські» як духовно-гуманітарні; символічно-інтерсуб'єктивні як раціональні.

Запропонований у дослідженні варіант вирішення проблеми ціннісних пріоритетів як координат соціально світу сучасної людини не вичерпує всіх аспектів даної теми. Завданням у подальших дослідженнях цього актуального напрямку є проблема адаптації особистості до нових ринкових і демократичних реалій.

Список використаних джерел

1. Smith M. B. Social Psychology and Human Values / M. B. Smith. – Chicago: Aldine Publishing Company, 1969. – 438 p.
2. Teachers As Cultural Workers: Letters To Those Who Dare Teach (Edge, Critical Studies in Educational Theory). – New York: Westview Press, 1997. – 128 p.
3. Панарин А. С. Реванш истории: российская стратегическая инициатива в XXI веке / А. С. Панарин. – М.: Русский мир, ОАО «Московские учебники», 2005. – 432 с. // Панарин А. С. Revansh istorii: rossijskaja strategicheskaja iniciativa v XXI veke / A. S. Panarin. – М.: Russkij mir, ОАО «Moskovskie ucbebniki», 2005. – 432 s.
4. Kluckhohn C. Values and Value Orientations in the Theory of Actions. In: Parsons T. and Shils E. (Eds.). Toward General Theory of Action / C. Kluckhohn. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1951. – 441 p.
5. Kluckhohn Fl. Variation in Value Orientations. Evenston, Ill, Elmsford / Fl. Kluckhohn, F. L. Strodtbeck. – New York: Row Peterson, and Comp., 1961. – 409 p.

Bogdanova N. G., doctor of Philosophical Sciences, Professor of the Department of labour protection and ecological safety Educational Scientific Professional Pedagogical Institute of Ukrainian Engineering Pedagogical Academy (Ukraine, Slavyansk), bogdanovang@ukr.net

Valuable priorities as the coordinates of the social world of a modern person

The article considers the valuable priorities as the coordinates of the social world of a modern person. The purpose of the study is to identify and analyze the valuable priorities as the coordinates of the social world of a modern person. Methodological tools of research are dialectical, comparative and other methods. It is concluded that each society forms a certain system of values. It contains a human component and at the same time is peculiar, unique, that makes it possible to separate one culture from another. Eastern and Western cultures have different value systems. Values-goals are higher, absolute values. Absolute value is the person himself, his life. In addition, to the higher values it is worth to refer to the meaning of life, justice, freedom, peace, work, goodness, truth, beauty. Values-means are subject to higher values, they ensure their achievement. The task of further research of this urgent area is the problem of personal adaptation to new market and democratic realities.

Keywords: values, person, lifestyle, information society, needs, priorities, orientation, goals, culture, economy, individual, collectivity.

* * *